

بخش دوره درس:

حقوق تجارت ۱

کردآورنده:

جناب آقای فرهاد دارایی

موسسه آموزش عالی فروردین قائم شهر

حقوق تجارت (۱)

منبع درس: کتاب حقوق تجارت (کلیات، معاملات تجاری، تجار و سازماندهی فعالیت تجاری
دکتر ربیعا اسکینی انتشارات سمت

تعریف حقوق تجارت

حقوق تجارت عبارتست از مجموعه قوانین و مقررات حاکم بر اعمال تجاری و تجار

حقوق تجارت = حقوق اعمال تجاری + حقوق تجار

مفهوم تجارت

تجارت در کنار صنعت و زراعت از اقسام کسب به شمار می رود. مفهوم و قلمرو تجارت در علوم مختلف متفاوت است. مثلاً مفهوم تجارت در اقتصاد شامل خرید و فروش کالای ساخته شده می شود در حالیکه در حقوق تجارت اعمالی که جنبه تولیدی، صنعتی، خدماتی و ... دارند نیز تجارت تلقی می شوند.

تاریخچه حقوق تجارت:

- دوره باستان
- قرون وسطی
- دوره جدید
- دوره معاصر

درک بهتر مقررات مستلزم بررسی تاریخ آن است. حقوق تجارت در ایران سابقه زیادی ندارد ولی با حقوق دیگر کشورها رابطه تنگاتنگ دارد. عمده حقوق تجارت ایران از حقوق کشورهای اروپایی اقتباس شده است. سابقه تجارت در ایران در حد تمدن ایران است ولی حقوق تجارت ایران در حقوق فرانسه ریشه دارد که خود از حقوق روم سرچشمه گرفته است.

منابع حقوق تجارت:

- ۱- قانون
 - ۲- عمل فعالان تجاری
 - ۳- رویه قضایی
 - ۴- عقاید علمای حقوق تجارت
- به سرچشمه های حقوق تجارت که قوانین و اصول و مقررات تجاری از آنها نشأت می گیرد منابع حقوق تجارت گفته می شود.

قانون:

- ۱- قانون اساسی
- ۲- قوانین عادی:
 - الف) قوانین تجاری
 - ب) قانون مدنی
 - ج) کنوانسیون های بین المللی
- ۳- مصوبات مراجع خاص:
 - الف) نظریات شورای نگهبان
 - ب) مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام
 - ج) تصمیمات هیأت وزیران:
- I- تصویب نامه ها
- II- آیین نامه ها

قانون در معنی عام به هر قسم مقررات اطلاق می شود ولی در معنی خاص به مصوبات قوه مقننه قانون گفته می شود.

مهمترین قانون تجاری یا قانون تجارت

قانون تجارت مهمترین قانونی است که در زمینه مسائل تجاری به تصویب رسیده است و مشتمل بر انواع موضوعات تجاری است. اولین قانون تجارت در سالهای ۱۳۰۳ و ۱۳۰۴ به تصویب رسید که بعدها در سال ۱۳۱۱ جای خود را به قانون تجارت فعلی داد. قانون تجارت ۱۳۱۱ بازتاب ناقصی از قانون تجارت ۱۸۰۷ فرانسه می باشد. قانون تجارت مشتمل بر موضوعاتی مانند تعریف تاجر، معاملات تجاری، دفاتر تجاری، شرکتهای تجاری، اسناد تجاری، نمایندگان تجاری، ضمانت تجاری، ورشکستگی و ... است. قانون تجارت تنها قانون مربوط به تجار و اعمال تجاری نیست و در زمینه موضوعات تجاری قوانین متعددی به تصویب رسیده است.

تجدید نظر در قانون تجارت

پس از تصویب قانون تجارت در سال ۱۳۱۱ تنها اصلاحیه اساسی این قانون مربوط به سال ۱۳۴۷ می باشد که طی آن مواد ۲۱ تا ۹۳ قانون تجارت تغییر یافت و قانون اصلاحی حاوی ۲۰۰ ماده مربوط به شرکتهای سهامی جایگزین مواد مزبور گردید. در تیر ماه سال ۱۳۸۴ به همت وزارت بازرگانی تجدید نظر کلی در تمام قانون تجارت به انجام رسید و پس از تصویب در هیأت وزیران به صورت لایحه به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده است. در آینده نه چندان دور شاهد تغییرات زیادی در قانون تجارت خواهیم بود.

عمل فعالان تجارتي:

الف) عرف و عادت تجاری

ب) رسم تجاری

تعریف عرف و عادت تجارتي: رویه عملی تجار که در انجام معاملات تجارتي به آن پایبند هستند.

تعریف رسم تجارتي:

رویه عملی تجار که مربوط به منطقه یا صنف خاصی از تجار است.

تفاوت رسم با عرف و عادت

۱- رسم مربوط به منطقه خاص یا تجارت خاص است ولی عرف و عادت فراگیر می باشد.

۲- رسم وقتی الزام آور است که مورد توافق قرار گیرد ولی عرف و عادت در هر حال لازم الاتباع است.

عرف:

الف) عام

ب) خاص

عرف عام در خصوص همه معاملات است ولی عرف خاص مربوط به زمینه خاصی از تجارت است.

تعارض عرف با قانون:

الف) تعارض عرف با قوانین امری

ب) تعارض عرف با قوانین تکمیلی

در تعارض عرف تجارتي با قوانین امری باید قوانین را مقدم داشت ولی در تعارض عرف با قوانین تکمیلی، عرف مقدم است.

دکترین (عقاید علمای حقوق تجارت)

نظریات و عقاید دانشمندان حقوق تجارت که در آثار ایشان منتشر می شود منبع غیر مستقیم حقوق تجارت است که در وضع قوانین، اصلاح آنها، تفسیر قوانین و مقررات موثر است.

پیروی از عقاید علمای حقوق سودمند است ولی الزام آور نیست.

رویه قضایی

نحوه برخورد و طرز عمل دادگاهها در رسیدگی به دعاوی را رویه قضایی می نامند. هر چند رویه قضایی محاکم مبتنی بر قانون است ولی استنباط از قانون ممکن است متفاوت باشد که منجر به رویه های مختلف می گردد.

هماهنگ نمودن رویه های قضایی دادگاهها به عهده هیأت عمومی دیوان عالی کشور است.
 رأی هیأت عمومی دیوان عالی کشور را رأی وحدت رویه قضایی می گویند که به موجب قانون برای تمام دادگاهها و شعب دیوان لازم الاتباع است.
 رأی وحدت رویه قضایی در حکم قانون است.
 آراء وحدت رویه قضایی که در موضوعات تجارتي صادر می شوند از منابع حقوق تجارت محسوب می شوند.

رابطه حقوق تجارت با سایر رشته ها

رابطه حقوق تجارت و حقوق مدنی

- ۱- قانون مدنی قانونی عام یا قانون مادر است و در سکوت قانون تجارت قابل استناد می باشد.
- ۲- اصول کلی عقود و معاملات در قانون مدنی پیش بینی شده است.
- ۳- گاهی مقررات حقوق مدنی مانع رفع نیازهای تجارتي است.
- ۴- در بسیاری از مواد قانون تجارت به مقررات قانون مدنی احاله شده است.
- ۵- حقوق تجارت تابع اصول خاصی است که در حقوق مدنی نیازی به آنها نیست.
- ۶- هدف مقررات حقوق مدنی حفظ ثروت است ولی هدف حقوق تجارت گردش ثروت است.
- ۷- در حقوق تجارت اصل آزادی ادله پذیرفته شده بر خلاف حقوق مدنی.
- ۸- برخی از موضوعات پیش بینی شده در حقوق تجارت در حقوق مدنی سابقه ندارد.
- ۹- در حقوق مدنی به ماهیت اعمال بها داده می شود ولی در حقوق تجارت به ظاهر اعمال توجه می شود.
- ۱۰- اموال غیر مادی در حقوق تجارت اهمیت بیشتری نسبت به حقوق مدنی دارند.
- ۱۱- حقوق تجارت برخلاف حقوق مدنی تحت تأثیر حقوق خارجی است.
- ۱۲- حقوق تجارت بیش از حقوق مدنی نیازمند تحول و بازنگری است.
- ۱۳- مقررات آمره در حقوق تجارت بیشتر از حقوق مدنی است.
- ۱۴- تخطی از مقررات آمره در حقوق تجارت گاه موجب مسئولیت کیفری است برخلاف حقوق مدنی.

رابطه حقوق تجارت با حقوق عمومی:

- ۱- در حقوق اساسی ساختار کلی اقتصاد کشور ترسیم شده است و اصولی چون آزادی انتخاب شغل، احترام به مالکیت و ... در آن دیده می شود.
- ۲- فعالیتهای تجارتي گاه باید تحت نظارت و گاه دخالت تشکیلات اداری و دولتی انجام می گیرد.

رابطه حقوق تجارت با حقوق جزا

تخلف از برخی مقررات تجاری دارای ضمانت اجرای کیفری است. حقوق جزای تجاری رشته ای است که به این موضوع می پردازد.

رابطه حقوق تجارت با حقوق کار

معمولاً تاجر کارکنانی دارند که به نام و حساب تاجر فعالیت نموده و از تاجر مزد می گیرند. تنظیم روابط میان کارکنان زیر دست تاجر با او تابع قانون کار است.

رابطه حقوق تجارت با حقوق بین الملل

- ۱- در تجارت خارجی باید مقررات و موازین بین المللی مطالعه شود.
- ۲- اگر در تجارت خارجی تعارض احتمالی میان قوانین وجود داشته باشد حل تعارض در قانون تجارت پیش بینی نشده باشد باید به قواعد حل تعارض در حقوق بین الملل خصوصی مراجعه نمود.

رابطه حقوق تجارت و علم اقتصاد

- ۱- ارتباط میان این دو رشته موضوعی است.
- ۲- ارتباط میان این دو رشته به حدی است که گروهی به جای حقوق تجارت معتقد به حقوق اقتصادی هستند.

ارتباط حقوق تجارت و حقوق مالی

- ۱- قسمتهای عمده مشکلات مربوط به بررسی دفاتر، اسناد، ترازنامه، صورت حسابهای تاجر جهت روشن شدن مالیات بر درآمد یا تعقیب متخلفین مالیاتی، ترتیب مطالبه مالیات، رسیدگی به شکایات و ... موجب ارتباط میان این دو رشته شده است.
- ۲- میزان تمیز مالیاتی اسنادی چون سفته، برات و چک در قانون مالیاتها پیش بینی شده است.

حقوق تجارت حقوق تاجر است یا حقوق معاملات تجاری؟

در حقوق معاملات تجاری قانون مجموعه ای از اعمال را تعریف و آنها را تجاری می شناسد. در حقوق تاجر، قانون حقوق و تکالیف اشخاص تاجر را تعیین می کند. در نظریه موضوعی (objective) حقوق تجارت مبتنی بر حقوق معاملات تجاری است در حالی که در نظریه شخصی (subjective) ابتدا تاجر شناسایی و حقوق و تکالیف او مطالعه می گردد.

نقاط قوت نظریه شخصی

- ۱- حقوق تجارت، حقوق صنفی و ناظر به تجار است. پس معاملات اشخاص غیر تاجر باید تابع مقررات حقوق مدنی باشد.
- ۲- تشخیص تاجر طبق این نظریه به سادگی و از روی دفتر ثبت تجارتی به عمل می آید.

نقاط ضعف نظریه شخصی

- ۱- تاجر نامرئی در این نظریه شناسایی نمی شوند.
- ۲- تمام معاملات تاجر، تجارتی نیست.
- ۳- برخی اعمال ذاتاً تجارتی است چه به وسیله تاجر یا غیر تاجر انجام گیرند.

نقاط قوت نظریه موضوعی

- ۱- حقوق تجارت به معنی حقوق اعمال تجارتی است و قانونگذار حقوق تاجر را در ضمن حقوق تجارت بیان کرده است.
- ۲- اعمال تجارتی صرف نظر از انجام دهندگان باید تابع مقررات تجارتی باشد.

نقاط ضعف نظریه موضوعی

- ۱- بسیاری از معاملات تجارتی و غیر تجارتی دارای عناوین مشترک است و یافتن قانون حاکم بر آنها دشوار است.
- ۲- تشخیص تاجر از غیرتاجر ساده نیست و نیازمند تحقیق و بررسی است.

وضعیت حقوق تجارت ایران

حقوق تجارت ایران هر چند گرایش بیشتری به نظریه موضوعی دارد ولی در واقع ترکیبی از هر دو نظریه موضوعی و شخصی در آن دیده می شود.

ضرورت شناسایی معاملات تجارتی

در ماده یک قانون تجارت تاجر به کسی اطلاق می شود که شغل معمول خود را انجام معاملات تجارتی قرار بدهد. پس برای شناسایی تاجر ابتدا باید معاملات تجارتی را شناخت. در ماده دو قانون تجارت معاملات تجارتی در ده بند نام برده شده است. در برخی از این بندها یک یا چند فعالیت تجارتی آمده است لذا نمی توان آنها را معامله نامید.

پیشنهاد

بهر بود ماده دو قانون تجارت به جای این که مقرر دارد معاملات تجارتی از قرار ذیلند مقرر می داشت عملیات تجارتی از قرار ذیلند تا هم شامل معاملات تجارتی و هم شامل فعالیتهای تجارتی می گشت.

اقسام عملیات تجارتي:

- ۱- عملیات تجارتي توليدي
- ۲- عملیات تجارتي توزيعی
- ۳- عملیات تجارتي خدماتی

این تقسیم بندی جامع و کامل نیست ولی مناسبترین تقسیم بندی است. معاملات برواتی که در بند ۸ ماده ۲ آمده با هیچ یک از تقسیمات تطبیق نمی کند و عملیات مربوط به کشتی در بند ۱۰ همان ماده می تواند در هر سه قسمت قرار گیرد.

معاملات برواتی

بروات جمع برات است. در قانون تجارت این سند تعریف نشده است. در تعریف برات می توان گفت برات سندی است که به موجب آن صادر کننده به دیگری دستور می دهد وجه مندرج در آن را در موعد مندرج در سند به دارنده آن بپردازد. منظور از معاملات برواتی اعمالی است که روی این سند انجام می شود، مانند صدور، قبول و ...

علت تجارتي بودن معاملات برواتی

- ۱- این سند از ابتدا میان تجار و در معاملات تجارتي استفاده شده است.
- ۲- تعهدات ناشی از این سند به دلیل ماهیت خاصی که دارد مورد نیاز غیرتجار نیست.

عملیات تجارتي توزيعی

منظور مجموعه اعمالی است که موجب رساندن کالا از تولید کننده یا فروشنده عمده به فروشنده جزء و در نهایت به مصرف کننده می شود.

اقسام عملیات تجارتي توزيعی

- ۱- خرید یا تحویل هر نوع مال منقول به قصد فروش یا اجاره اعم از این که تصرفاتی در آن شده یا نشده باشد.
- ۲- تهیه و رساندن ملزومات

نکات قابل توجه در بند یک

- خرید از جمله روشهای تحویل مال است.
- تحویل اعم از خرید است که ممکن است از طریق انجام اعمال حقوقی متنوعی صورت پذیرد.
- هر چند خرید رایج ترین روش تحویل مال در تجارت است ولی با آوردن قید تحویل طرق دیگری چون معاوضه مشمول تعریف قرار می گیرند و هم تجار نمی توانند با انجام معاملاتی به غیر از خرید از شمول مقررات تجارتي بگریزند.

- قصد فروش یا اجاره آنچه خریداری یا تحصیل می شود باید به هنگام خرید یا تحصیل وجود داشته باشد.
- هر چند در حقوق ایزاری برای احراز قصد واقعی وجود ندارد ولی می توان از شواهد قرائن و امارات به آن پی برد.
- خرید یا تحصیل به قصد فروش یا اجاره عمل تجارتي ذاتی است ولی فروش یا اجاره از اعمال تجارتي تبعی است.
- مقصود قانونگذار از اموال منقول در بند یک ماده دو به قرینه آن که مقرر داشته تصرفاتی در آن شده یا نشده باشد اموال مادی است.
- با آوردن قید منقول برای مال نتیجه می شود که خرید یا تحصیل مال غیر منقول هر چند به قصد فروش یا اجازه باشد تجارتي نیست.
- طبق قانون تملک آپارتمانها اعمال شرکتهايی که به قصد ساختمان خانه و آپارتمان و محل کسب تشکیل می شوند در زمره اعمال تجارتي می باشند.
- اگر حاصل درآمد شخص از تصرف در مال خریداری شده باشد باید او را صنعتگر دانست.

نکات قابل توجه در بند دو

- تهیه و رساندن ملزومات در قالب موسسه عمل تجارتي است.
- موسساتی که در ازای دریافت مزد کالاهایی را به مشتریان می رسانند تاجرند.
- اگر آنچه توزیع می شود توسط موسسه خریداری و به مشتری فروخته شود مشمول بند قبلی قرار می گیرد.

عملیات تجاری تولیدی

- منظور از عملیات تجارتي تولیدی عملیاتی است که موجب تبدیل مواد اولیه به کالای جدید می گردد.
- هر چند این عملیات ممکن است تحت شمول بند یک ماده دو قانون تجارت قرار گیرد ولی در بند ۴ تحت عنوان تأسیس و به کار انداختن هر قسم کارخانه آمده است.
- ممکن است مواد اولیه مال صاحب کارخانه نباشد در این صورت بند یک ماده در شامل آن نشده ولی طبق بند ۴ همان ماده عمل تجارتي است.
 - هر چند تأسیس و به کار انداختن کارخانه بعید است برای استفاده شخصی باشد، با این حال در چنین فرض نادری قانونگذار کارخانه داری را تجارتي نمی داند.

تفاوت کارخانه دار با صنعتگر

- ۱- کارخانه دار معمولاً از کار دیگران که در کارخانه کار می کنند سود می برد ولی صنعتگر حاصل دست رنج خود را بدست می آورد.
- ۲- سود صنعتگر بیشتر از محل کاری است که انجام می دهد ولی کارخانه دار از فروش کالای ساخته شده سود می برد.

عملیات تجارتي خدماتي

منظور از عملیات تجارتي خدماتي عملياتي است که طی آن تاجر خدمتي به مشتري ارائه می دهد.

اقسام عمليات تجارتي خدماتي:

۱- خدمات واسطه اي

۲- خدمات مالي

۳- خدمات متفرقه

اقسام عمليات تجارتي خدماتي واسطه اي:

۱- دلالي

۲- حق العمل کاري (کميسیون)

۳- عاملي

۴- تأسيساتي که براي انجام برخي امور ايجاد می شوند.

دلالي

مقررات مربوط به دلالي در قانون تجارت از ماده ۳۳۵ تا ۳۵۶ آمده است. علاوه بر قانون تجارت، دلالي دارای قانون مستقلي تحت عنوان "قانون راجع به دلالات" مصوب ۱۳۱۷ و آيين نامه هاي مربوط به آنست.

تعريف دلال

طبق ماده ۳۳۵ قانون تجارت دلال کسی است که در مقابل اجرت واسطه انجام معاملاتي شده يا برای کسی که می خواهد معاملاتي نماید طرف معامله پیدا می کند. دلال میان طرفين معامله نقش واسطه را ایفا نموده و خود در انعقاد معامله نقشي ندارد. دلال ضامن انجام معامله يا اجرای آن نیست. وقتي معامله انجام شد دلال استحقاق دریافت اجرت را پیدا می کند. دلال در صورتي در معامله مسئوليت می يابد که يا ضامن یکی از دو طرف در برابر دیگری شود يا خود در معامله سهيم باشد.

حق العمل کاري (کميسیون)

مقررات مربوط به حق العمل کاري از ماده ۳۵۷ تا ۳۷۶ در قانون تجارت وارد شده است.

تعريف حق العمل کار (کميسیونر)

طبق ماده ۳۵۷ قانون تجارت حق العمل کار کسی است که به اسم خود ولی به حساب دیگری (آمر) معاملاتي کرده و در مقابل حق العملی دریافت می دارد.

مسئولیت حق العمل کار

چون حق العمل کار به نام خود معامله می کند لذا در برابر طرف معامله مسئول است. حق العمل کار باید تابع دستورات آمر بوده و چنانکه او گفته است معامله را به انجام رساند. حق العمل کار در معاملات باید مصلحت آمر را رعایت کند. حق العمل کار وقتی مستحق کمیسیون می گردد که معامله اجرا شده باشد. حق العمل کار نمی تواند شخصاً مالی را به عنوان فروشنده به آمر بدهد یا خود خریدار کالاهای آمر باشد مگر این که چنین اختیاری از سوی آمر داشته باشد یا مأمور خرید یا فروش کالایی باشد که دارای مظنه بورسی یا بازاری است.

عاملی

برخلاف دلال و حق العمل کار، عامل در مقررات ما تعریف نشده است.

تعریف عامل

در تعریف عامل میان حقوقدانها اختلاف نظر دیده می شود. به نظر می رسد عامل ترجمه لفظ Agence به معنی نماینده است و او کسی است که به نام و حساب دیگری معامله می کند. در حقیقت عامل وکیل آمر بوده و تابع مقررات وکالت است.

تأسیساتی که برای انجام بعضی امور ایجاد می شوند

این عبارت قانونی در ماده ۲ قانون تجارت کلی و مبهم است. قانونگذار مفهوم این عبارت را با ذکر سه مثال روشن نموده است. تسهیل معاملات ملکی، پیدا کردن خدمه و تهیه و رساندن ملزومات دارای وجه اشتراک هستند. هر سه عمل خدماتی می باشند.

نتیجه

تصدی به هر قسم تأسیساتی که خدماتی باشند تجارتي خواهند بود.

اعمال تجارتي خدماتی مالی:

- ۱- عملیات بانکی
- ۲- بیمه گری
- ۳- صرافى

تعریف عملیات بانکی

عملیات بانکی در مقررات ما تعریف نشده است. تشخیص عملیات بانکی به عهده شورای پول و اعتبار که از ارکان بانک مرکزی است می باشد.

اقسام عملیات بانکی

اقسام عملیات بانکی را می توان از قرار زیر دانست:

- ۱- افتتاح انواع حساب
- ۲- اعطای وام و اعتبار
- ۳- قبول و نگهداری امانات
- ۴- اجاره صندوق امانات
- ۵- صدور و تأیید و قبول ضمانت نامه های ریالی و ارزی

قالب ارائه خدمات بانکی

پس از انقلاب و با تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا، خدمات بانکی در قالب عقود اسلامی ارائه می شود. عقود اسلامی ذاتاً تجارتي نمی باشند و فقط زمانی که توسط بانکها انجام شوند تجارتي تلقی می گردند.

مؤسسات مالی و اعتباری که شبیه بانک ها بوده و خدمات مالی ارائه می کنند در دو صورت تاجر محسوب می شوند:

- ۱- در صورتی که به شکل شرکتهای سهامی تشکیل شوند.
- ۲- در صورتی که مبادرت به انجام اعمال تجارتي نمایند.

صرافی

صرف (change) به معنی تبدیل کردن است و صراف کسی است که در ازای مبلغی پولی را به واحد پولی دیگر تبدیل می کند. خدماتی که صرافان ارائه می کنند فقط تبدیل واحد پولی به واحد پولی دیگر نبوده و خدماتی چون خرید و فروش چک های مسافرتی، صدور حوالجات، انتقال ارز و ... را نیز در بر می گیرد.

علت عدم رونق شغل صرافی

- ۱- اغلب خدماتی را که صرافان ارائه می کنند اکنون بانک ها نیز ارائه می نمایند.
- ۲- تغییر مقررات ارزی

عملیات بیمه

بیمه عقدی است که در آن یک طرف در ازای دریافت مبلغی تحت عنوان حق بیمه جبران تمام یا قسمتی از خسارت احتمالی طرف دیگر را در مدت معین تعهد می کند.

اقسام بیمه

در قانون به لحاظ اهمیت بیمه دریایی اقسام بیمه به بحری و غیربحری تقسیم شده است ولی می توان بیمه را به بیمه اشخاص و اشیاء تقسیم کرد. در بیمه اشخاص موضوع تعهد بیمه گر جبران خسارت جانی است. در بیمه اشیاء موضوع تعهد بیمه گر جبران خسارت مالی است. طبق لایحه قانونی ملی شدن مؤسسات بیمه و مؤسسات اعتباری مصوب ۱۳۵۸ تمام مؤسسات بیمه کشور ملی شد و فعالیت نمایندگیهای بیمه خارجی در ایران ممنوع گردید. در وضع فعلی مؤسسات بیمه به صورت شرکتهای دولتی بوده و اخیراً مجوز تأسیس شرکتهای بیمه خصوصی نیز صادر می شود که تماماً زیر نظر بیمه مرکزی فعال هستند.

اعمال تجارتي خدماتي متفرقه:

- ۱- تصدی به حمل و نقل
- ۲- تصدی به عملیات حراجی
- ۳- تصدی به هر قسم نمایشگاه های عمومی

تصدی به حمل و نقل

حمل و نقل لازمه تجارت است. حمل و نقل دارای اقسام متنوعی است که هر قسم برای خود مقررات خاصی دارد. حمل و نقل ممکن است داخلی یا بین المللی باشد. حمل و نقل ممکن است از طریق خشکی، دریا یا هوا باشد. حمل و نقل از راه خشکی ممکن است جاده ای یا ریلی باشد. حمل و نقل ممکن است ترکیبی باشد. حمل و نقل ممکن است مربوط به نقل و انتقال کالا یا مسافر باشد. مقررات قرار داد حمل و نقل در قانون تجارت از ماده ۳۷۷ تا ۳۹۴ پیش بینی شده است. در قانون مدنی تصدی به حمل و نقل از انواع اجاره شمرده شده است ولی در قانون تجارت از اقسام وکالت است.

تعریف تصدی

تصدی وقتی استفاده می شود که کاری در قالب یک سازمان، موسسه، بنگاه، تشکیلات و ... انجام گیرد.

تعریف متصدی حمل و نقل

طبق ماده ۳۷۷ قانون تجارت متصدی حمل و نقل کسی است که در مقابل اجرت حمل اشیاء را به عهده می گیرد. بدیهی است هدایت کننده وسیله حمل و نقل مانند راننده یا خلبان مورد نظر قانونگذار نبوده است.

تصدی به حمل و نقل مسافر

چون در ماده ۲ قانون تجارت تصدی به حمل و نقل مطلق است و از طرفی حقوقدان ها در نظریات خود حمل و نقل مسافر را تجاری می دانند لذا به نظر می رسد تصدی به حمل و نقل مسافر نیز شغلی تجاری محسوب می شود.

تصدی به عملیات حراجی

متصدی حراج کسی است که کالا را به بالاترین قیمت پیشنهادی در محل حراج می فروشد. اگر اموال فروشی از آن خود متصدی باشد مشمول بندیک ماده ۲ می شود پس به نظر می رسد منظور قانونگذار فرضی است که اموال به متصدی حراج تعلق ندارد.

تفاوت حراج با مزایده

حراج فی المجلس و به طور شفاهی انجام میگردد در حالی که مزایده کتبی است. این عمل تجارتي به عنوان یک شغل معمولی در ایران رایج نیست.

تصدی به هر قسم نمایشگاه عمومی

نمایشگاه به محلی گفته می شود که اثری هنری، تاریخی، طبیعی، فرهنگی، صنعتی و ... در معرض بازدید علاقمندان قرار می گیرد. درآمد متصدی نمایشگاه معمولاً از محل فروش بلیط برای بازدید است. کسی که آثارش به نمایش درآمده تاجر نیست. اماکنی مانند سینما، سیرک، تئاتر و ... نمایشگاه محسوب می شوند. منظور از نمایشگاه عمومی یعنی نمایشگاهی که اختصاص به صنف یا قشر خاصی نداشته و همگان امکان بازدید از آن را داشته باشند.

عملیات مربوط به کشتی:

- ۱- کشتی سازی
 - ۲- خرید و فروش و هرگونه معامله مربوط به کشتی
 - ۳- کشتیرانی
- کشتی سازی معمولاً در قالب بند ۴ ماده ۲ قانون تجارت می گنجد چون کشتی در یک کارخانه تولید کشتی و شناور ساخته می شود. خرید یا تحصیل کشتی به قصد فروش یا اجاره نیز در بند یک ماده ۲ قانون تجارت قرار می گیرد. کشتیرانی هم مطابق بند ۲ ماده ۲ عمل تجارتي محسوب می شود. طبق بند ۱۰ ماده ۲ قانون تجارت هرگونه معامله مربوط به کشتی مانند عاریه آن نیز تجارتي است و نیز فروش کشتی طبق این بند جزء معاملات تجارتي ذاتی محسوب می شود که این نکات از سایر بندها به دست نمی آید.
- مهمترین قانون داخلی حاکم بر حقوق دریایی قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳ و در سطح بین المللی کنوانسیون بروکسل یا لاهه است که ایران در سال ۱۳۴۴ به آن پیوست.

تعریف تاجر

- ماده یک قانون تجارت تاجر را تعریف کرده است.
- طبق ماده مذکور تاجر کسی است که شغل معمولی خود را انجام معاملات تجاری قرار بدهد. در خصوص تعریف قانونی تاجر چند نکته حائز اهمیت است:
- ۱- تاجر لزوماً شخص حقیقی نیست و ممکن است شخص حقوقی باشد.
 - ۲- شغل به فعالیتی اطلاق می شود که برای کسب درآمد انجام شود.
 - ۳- منظور از صفت معمولی برای شغل آن است که شغل مستمر برای تاجر شناختن شخص باید احراز شود هر چند مستمر بودن فعالیت تجاری از مفهوم شغل استنباط می شود.
 - ۴- مراد قانونگذار از معاملات تجاری همان معاملات تجاری ذاتی مندرج در ماده ۲ قانون تجارت است.
 - ۵- برای این که شخص تاجر شناخته شود باید معاملات تجاری را به نام و حساب خود انجام دهد.

نکته:

صرف ثبت نام در دفتر ثبت تجاری، داشتن کارت بازرگانی، داشتن کد اقتصادی، تنظیم دفاتر تجاری و ... هیچ یک دلیل قطعی بر تاجر بودن شخص نیست.

اشخاص حقوقی تاجر

معمولاً اشخاص حقوقی در قالب شرکتهای تجاری به فعالیت می پردازند. دولت یا موسسات دولتی که عهده دار اداره کشور هستند بر فرض که دراین راستا فعالیت تجاری بنمایند تاجر تلقین نمی شوند اما شرکتهای دولتی که به اعمال تجاری اشتغال دارند تاجر تلقی می شوند ولی تابع قانون خاص خود بوده و در موارد سکوت طبق ماده ۳۰۰ لایحه اصلاحی قانون تجارت تابع مقررات تجاری خواهند بود.

اعمال تجاری تبعی

- اعمال تجاری تبعی اعمالی است که به تبع انجام دهندگان آن تجاری تلقی می شود.
- اعمال تجاری تبعی در ماده ۳ قانون تجارت نام برده شده اند و عبارتند از:
- ۱- کلیه معاملات بین تاجر و کسبه و صرافان و بانکها.
 - ۲- کلیه معاملاتی که تاجر با غیر تاجر برای حوائج تجاری خود می نماید.
 - ۳- کلیه معاملاتی که اجزاء یا خدمه یا شاگرد تاجر برای امور تجاری ارباب خود می نماید.
 - ۴- کلیه معاملات شرکتهای تجاری.

معاملات بین دو تاجر برای رفع حوایج غیر تجارتي

ممکن است به استناد بند یک ماده سه قانون تجارت این معاملات، تجارتي تلقی شوند و گفته شود که اگر قانونگذار رفع حوایج تجارتي را در این قسم معاملات لازم می دید به مانند بند ۲ همان ماده ذکر می کرد ولی این نظریه پذیرفته نیست، زیرا:

- ۱- طبق ماده ۵ اگر ثابت شود معامله میان تاجر برای امور تجارتي نبوده است نباید آن را تجاری تلقی نمود.
- ۲- طبق ماده ۱۴ قانون تجارت و ماده ۱۲۹۷ قانون مدنی دفاتر تاجر در میان ایشان به شرطی قابل استناد است که مربوط به دعاوی تجاری باشد پس ممکن است اختلاف میان دو تاجر مربوط به مسائل مالی غیر تجارتي باشد.
- ۳- در رویه قضایی کشور فرانسه تعهد میان تاجر وقتی تجارتي شمرده می شود که مربوط به نیازهای تجارتي باشد.

نکته:

هر چند صفت تجارتي اغلب برای معاملات تاجر استفاده می شود ولی الزامات خارج از قرارداد تاجر نیز ممکن است تجارتي یا غیرتجارتي باشد.

رژیم حاکم بر اعمال تجارتي

رژیم حقوقی حاکم بر اعمال تجارتي در حقوق ایران همان است که در حقوق مدنی پیش بینی شده است مگر این که در حقوق تجارت شاهد مقررات خاص باشیم. در تعهدات تجارتي رعایت دو اصل سرعت و اطمینان ضرورت دارد. مثلاً عدم اعطای مهلت به مدیون و حذف استمهال از مقررات چک یا پذیرش مسئولیت تضامنی در تعهدات تجارتي برای رعایت این اصول است. اگر معامله ای میان یک تاجر با غیرتاجر صورت گیرد به نظر می رسد نسبت به تعهدات تاجر تابع رژیم اعمال تجاری و نسبت به غیر تاجر تابع قواعد عمومی در حقوق مدنی باشد.

شرایط اشتغال به تجارت

بر طبق قانون اساسی اصل بر آزادی انتخاب شغل است و هر کس می تواند شغل دلخواه خود و از جمله تجارت را انتخاب نماید با این حال در خصوص گروهی بنا به ملاحظات امکان تجارت وجود ندارد.

تجارت محجورین

براساس قانون امور حسبی اگر محجور ممیز باشد می تواند با اجازه ولی یا قیم خود به فعالیت های تجارتي پرداخته و تاجر تلقی شود ولی محجورین غیر ممیز نمی توانند تجارت کنند. نمایندگان محجورین نیز حق تجارت کردن از جانب ایشان را ندارند.

تجارت اتباع بیگانه

طبق قانون کار شرایط اشتغال اتباع بیگانه در ایران معین شده است. اتباع بیگانه برای اشتغال در ایران باید رویداد با حق کار مشخص داشته و از وزارت کار پروانه کار اخذ نمایند. تجارت اتباع بیگانه در ایران با محدودیتهایی مواجه است.

تجارت انحصاری

برخی از اقسام تجارت مانند بانکداری، هواپیمایی، بازرگانی خارجی، صنایع بزرگ در انحصار دولت است و اشخاص نمی توانند در این زمینه ها به تجارت پردازند. البته امکان فعالیت در زمینه های انحصاری با صدور مجوز دولتی ممکن است.

ممنوعیت از تجارت

صاحبان برخی مشاغل به دلیل رعایت شئونات یا احتمال سوء استفاده از موقعیت شغلی از تجارت کردن ممنوع شده اند. مثلاً قضات به دلیل رعایت شأن منصب قضا و کارمندان دولت از برخی فعالیت های تجاری نظیر حق العمل کاری در گمرک به دلیل احتمال سوء استفاده ممنوع هستند.

تجارت با اخذ پروانه و مجوز خاص

بعضی از فعالیت های تجاری نیازمند اخذ پروانه یا مجوز از مراجع خاص هستند مثل نمایش فیلم یا تأسیس داروخانه.

ثبت تجاری

موضوع ثبت تجاری در موارد ۱۶ الی ۱۹ قانون تجارت پیش بینی شده است. ثبت نام همه تجار و شرکتهای تجاری در دفتر ثبت تجاری الزامی است.

استثناء:

- کسبه جزء از این ثبت نام معاف هستند.
- فایده ثبت نام تجار در دفاتر ثبت تجاری:
- ۱- تعیین تعداد اشخاصی که به تجارت مشغولند.
- ۲- آماره ای بر تاجر شناخته شدن اشخاص ثبت نامی
- ۳- کسب اطلاع از وضعیت تجار
- ۴- برخورداری از بعضی امتیازات
- ۵- نظارت دولت بر فعالیت های تجاری

محل ثبت نام در دفاتر ثبت تجاری

هر چند بهتر بود یک دفتر ثبت تجاری ملی واحد برای تمام تجار منظور می شد ولی تاجر باید در دفتر ثبت تجاری محلی که در آن اشتغال دارد اقدام به ثبت تجاری بنماید. دفاتر ثبت تجاری در تهران واقع در اداره ثبت شرکتها و مالکیت صنعتی بوده و در شهرستانها ادارات ثبت اسناد محل می باشد.

شماره ثبت تجاری

شماره ای که تحت آن مشخصات تاجر ثبت می شود شماره ثبت تجاری نامیده می شود.

ثبت شرکتها

ثبت نام شرکتها تجاری در دفتر ثبت تجاری با ثبت آنها در دایره ثبت شرکتها متفاوت است که ثبت مجدد شرکتها تجاری لغو به نظر می رسد.

نحوه ثبت نام در دفتر ثبت تجاری

ثبت نام در دفتر ثبت تجاری به موجب اظهار نامه ای که باید به اداره ثبت تقدیم شود به عمل می آید. این اظهار نامه حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ شروع فعالیت تجاری باید تنظیم و تقدیم شود.

اعلامی بودن مندرجات دفتر ثبت تجاری

اطلاعاتی که به وسیله تاجر در اختیار اداره ثبت گذاشته می شود توسط مأمور ثبت به طور شکلی کنترل می شود و لذا ثبت تجاری به مفهوم صحت مندرجات دفتر ثبت نمی باشد به همین دلیل است که گفته می شود مندرجات دفاتر ثبت تجاری جنبه اعلامی دارد.

ضمانت اجرای عدم ثبت نام در دفتر ثبت تجاری

ضمانت اجرای عدم ثبت نام در دفتر ثبت تجاری جزای نقدی است که در ماده ۱۶ قانون تجارت پیش بینی شده است. میزان جریمه با گذشت زمان و افزایش نرخ تورم اندک است.

دفاتر تجاری

به موجب ماده ۶ قانون تجارت تمام تجار به استثنای کسبه جزء باید دفاتر تجاری تنظیم کنند.

فایده تنظیم دفاتر تجاری

- ۱- با تنظیم دفاتر تجاری، تاجر بر تجارتخانه خود نظارت نموده و بر آن اشراف پیدا میکند.
- ۲- با تنظیم دقیق دفاتر تجاری می توان میزان مالیات بر درآمد تاجر را براساس دفاتر تعیین نمود.
- ۳- دفاتر تجاری به عنوان سند تحت شرایطی در دادگاه قابل استناد هستند.

انواع دفاتر تجاری:

۱- دفتر روزنامه

۲- دفتر کل

۳- دفتر دارایی

۴- دفتری کپیه

دفاتر تجاری دارای انواع و اقسام مختلفی است ولی دفاتر قانونی که هر تاجری به استثنای کسبه جزء ملزم به تنظیم آنها می باشد چهار دفتر روزنامه، کل، دارای و کپیه می باشد.

دفتر روزنامه

طبق ماده ۷ قانون تجارت دفتر روزنامه دفتری است که تاجر به طور روزانه تنظیم می کند و به ترتیب تاریخ روز کلیه اعمال تجاری را در آن به ثبت می رساند. پس دفتر روزنامه از حیث تاریخ انجام معاملات مرتب بوده و گزارشگر فعالیت روزانه تاجر است.

دفتر کل

طبق ماده ۸ قانون تجارت دفتر کل دفتری است که در آن انواع و اقسام معاملات از یکدیگر تفکیک شده و هر نوعی در صفحه مخصوص به خود ثبت می شود. تاجر هر هفته یک بار از روی دفتر روزنامه، دفتر کل را تنظیم می کند.

دفتر دارایی

دفتر دارایی که هر سال یک مرتبه تا پایان ۱۵ فروردین سال بعد تنظیم می شود دفتری است که در آن صورت جامعی از کلیه اموال و دارایی تاجر نوشته شده و به امضای او می رسد. تعریف این دفتر در ماده ۹ قانون تجارت آمده است. در عمل به جای دفتر دارایی، ترازنامه تنظیم می شود.

دفتر کپیه

طبق ماده ۱۰ قانون تجارت دفتر کپیه دفتری است که در آن تاجر کلیه اسناد خود را ثبت کرده و به ترتیب شماره بایگانی می کند.

طرز تنظیم دفاتر تجاری

طرز تنظیم دفاتر تجاری از ماده ۱۱ تا ماده ۱۳ قانون تجارت پیش بینی شده است. طبق مقررات این مواد پس از تهیه دفاتر تجاری به جز دفتر کپیه باید توسط نماینده ثبت امضاء شود. تمام دفاتر تجاری باید شماره صفحه داشته باشد. دفاتر باید قیطان کشی شود و مأمور ثبت پس از شمارش صفحات دو طرف قیطان را با مهر سربی منگنه می کند. جمع تعداد صفحات با قید تاریخ و نام صاحب دفتر در صفحه اول و آخر نوشته شده توسط مأمور مثبت و امضاء می شود.

دفاتر باید منظم و مرتب تنظیم شوند و خط خوردگی، تراشیدگی، لاک گرفتگی و ... نداشته باشند.

حاشیه نوشتن یا نشوئن بین سطور ممنوع است.
گذاشتن جای سفید در دفتر یا همانند نبودن فاصله بین سطرها نباید صورت گیرد.

ضمانت اجرای عدم تنظیم دفاتر تجاری و عدم رعایت تشریفات و نحوه تنظیم دفاتر تجاری

طبق ماده ۱۵ قانون تجارت اگر تاجری علی رغم پرداختن به شغل تجاری دفتر تنظیم نکند یا دفاتر خود را چنانچه در قانون آمده تنظیم ننماید جریمه می شود. میزان جریمه دویست تا ده هزار ریال است که امروزه مبلغی ناچیز است.

مطابق بند ۳ ماده ۵۴۲ قانون تجارت اگر تاجری ورشکست شود و ثابت شود دفاتر تجاری تنظیم نکرده یا دفاتر او ناقص بوده یا بی ترتیب تنظیم شده است ممکن است ورشکسته به تقصیر شناخته شود.

ورشکستگی به تقصیر جرم بوده و طبق قانون مجازات اسلامی ۶ ماه تا ۲ سال حبس دارد. اگر تاجر ورشکسته ای دفاتر خود را مفقود نموده یا از بین ببرد ورشکسته به تقلب شناخته شده و یک تا پنج سال حبس دارد.

مدت نگهداری از دفاتر تجاری

چون در قانون آیین دادرسی مدنی سابق مرور زمان مربوط به دعاوی منقول ۱۰ سال بود و پس از گذشت این مدت و با ایراد خواننده دعوی مسموع نبود لذا ماده ۱۳ قانون تجارت تا ۱۰ سال نگهداری از دفاتر را پیش بینی کرده است ولی اکنون که مرور زمان خلاف شرع شناخته شده و در قانون آیین دادرسی مدنی فعلی حذف شده است باید دفاتر برای همیشه نگهداری شود.

سندیت دفاتر تجاری

دفاتر تجاری ممکن است در دادگاه به ضرر یا به نفع تاجر مورد استناد قرار گیرد.

سندیت دفاتر تجاری بر علیه تاجر

چون مندرجات دفاتر تجاری در حکم اقرار کتبی تاجر است لذا در هر حال بر علیه تاجر سند محسوب می شود.

سندیت دفاتر تجاری به نفع تاجر

برای این که بتوان به دفاتر تاجر به نفع خود او استناد نمود براساس مواد ۱۲۹۷ و ۱۲۹۸ قانون مدنی و ماده ۱۴ قانون تجارت باید:

- ۱- دفاتر تجاری طبق مقررات تنظیم شده باشند.
- ۲- طرف دعوی تاجر نیز تاجر باشد.
- ۳- دعوی مربوط به معاملات تجاری باشد.

اگر هر دو طرف دعوی تاجر بوده و به دفاتر خود استناد نمایند و میان دفاتر تعارض وجود داشته باشد هر دو از عداد دلایل خارج می شوند مگر این که دلیلی بر ترجیح یکی بر دیگری وجود داشته باشد.

طبق ماده ۱۲۹۸ قانون مدنی اگر کسی به دفاتر تاجر استناد کرد نمی تواند مندرجات آن را تفکیک کند.

اگر به دفاتر تاجری در دادگاه استناد شود او باید دفاتر را در دادگاه ابراز یا تلف آنها را ثابت کند در غیر این صورت قرینه بر صحت ادعای طرفی است که به دفاتر استناد می کند.

شیوه ارائه دفاتر در دادگاه

اصولاً وقتی به دفاتر تاجر استناد می شود تاجر باید عین دفاترش را در دادگاه ابراز کند ولی در موارد زیر مندرجات مورد استناد توسط رئیس یا مدیر دفتر دادگاه خارج نویس می شود:

- ۱- امکان ابراز دفتر در دادگاه نباشد.
- ۲- ابراز دفاتر خلاف نظم یا عفت عمومی یا مصالح عامه یا حیثیت اصحاب دعوی یا دیگران باشد.

ارائه خلاصه دفاتر

در فرانسه مواردی که خواهان دعوی می تواند مستقیماً و شخصاً به اسناد و دفاتر تاجر دست یابد نام برده شده مثل دعاوی مربوط به ارث یا ورشکستگی و در سایر موارد قاضی می تواند خوانده را به ارائه خلاصه اسناد و دفاتر الزام کند. در حقوق ایران چنین تفکیکی وجود ندارد.

کسبه جزء

هر چند کسبه جزء تاجر محسوب می شوند ولی به دلیل آن که حجم معاملاتی که انجام می دهند چشمگیر نیست از برخی تکالیف تجار معاف شده اند مثل معافیت از ثبت تجارتي یا تکلیف تنظیم دفاتر تجارتي. کسبه جزء مشمول مقررات ورشکستگی قرار نمی گیرند.

تعریف کسبه جزء

کسبه جزء اشخاص حقیقی هستند که فعالیت تجارتي را صرفاً برای رفع نیاز مالی جهت گذراندن زندگی انجام می دهند.

ملاک تشخیص کسبه جزء

- افراد حقیقی زیر از مصادیق کسبه جزء محسوب می شوند:
- ۱- کسبه، پیشه وران، تولید کنندگان و نظایر آن که میزان فروش سالیانه آنان از مبلغ یکصد میلیون ریال تجاوز نکند.
 - ۲- ارائه دهندگان خدمات در هر زمینه ای که مبلغ دریافتی آنها در قبال خدمات ارائه شده در سال از مبلغ پنجاه میلیون ریال تجاوز نکند.

مالکیت تجارتي و صنعتي

کلیه حقوقی که در نتیجه فعالیت تجارتي به تاجر تعلق می گیرد مالکیت تجارتي می نامند مانند حقی که تاجر نسبت به علامت تجارتي خود دارد و منظور از مالکیت صنعتي کلیه حقوقی است که در نتیجه فعالیت صنعتي به صنعتگران تعلق می گیرد مثل حق اختراع

مالکیت علمی

مالکیت علمی نیز به مانند مالکیت تجارتي و صنعتي از جمله حقوق غیر مادی است. مالکیت علمی ممکن است هنري یا ادبی باشد. حقوقی که هنرمندان بر آثار هنري خود دارند مالکیت هنري و حقوقی که مولفان بر تألیفات خود می یابند مالکیت ادبی می گویند. مالکیت های علمی هم جنبه مالی و هم غیر مالی دارند. مالکیت های تجارتي، صنعتي و علمی از انواع حقوق معنوی محسوب می شوند. مالکیت های مذکور موجب حق بهره برداری انحصاری مالک می شوند و در صورتی که مالکیت تجارتي و صنعتي به ثبت برسند مالک مورد حمایت قانونی قرار می گیرد. مالکیت تجارتي و صنعتي محدود به زمان و مکان می باشند. در خصوص حمایت از مالکیت تجارتي و صنعتي قراردادهایی میان دولت ها به امضا رسیده است. مثل قرارداد اتحادیه پاریس ۱۸۸۳ که ایران عضو آن است.

مایه تجارتي

به مجموعه اموال اعم از مادی و غیرمادی که برای تجارت مورد بهره برداری قرار می گیرد مایه تجارتي یا حقوق تجارتي می گویند.

عناصر متشکله مایه تجارتي

عناصر تشکیل دهنده مایه تجارتي ممکن است مادی یا غیرمادی باشد مثل حسن شهرت یا اثاثیه و محل کار.

اسم تجارتي

اسمی است که فعالیت تجارتي تحت آن انجام می پذیرند. ممکن است اسم تجارتي همان نام تاجر باشد یا نام دیگری باشد. مقررات اسم تجارتي از ماده ۵۷۶ تا ۵۸۲ قانون تجارت را به خود اختصاص داده است. با گذشت چندین دهه از تصویب قانون هنوز آیین نامه اجرایی آن تدوین نشده و لذا اسم تجارتي به تنهایی قابل ثبت نیست و عملاً به عنوان علامت تجارتي به ثبت می رسد.

علامت تجارتي و صنعتي

هر چند مفهوم علامت تجارتي و صنعتي به هم نزديك است ولي علامت تجارتي براي معرفي كالاهاي مختلف يك شركت يا كارخانه به كار مي رود در حالي كه علامت صنعتي علامتي است كه براي معرفي محصول خاص استفاده مي شود. در ماده ۵۲۹ قانون مجازات اسلامي علامت تجارتي مورد حمايت كيفري قانونگذار قرار گرفته است.

جهت حمايت بين المللي از علائم تجارتي و صنعتي معاهدات بين المللي وجود دارد. در حقوق داخلي مي توان به قانون ثبت علائم تجارتي و اختراعات مراجعه كرد.

انواع علامت

علامت ممكن است نقش، تصوير، رقم، مهر، لفاف، برچسب و يا موزيك خاص باشد.

ويژگي هاي علامت تجارتي:

- ۱- علامت بايد تازگي داشته باشد.
- ۲- علامت بايد وجه تمايز داشته و ابتكاري باشد.
- ۳- علامت نبايد گمراه كننده باشد.

علائم ممنوعه:

- ۱- پرچم ايران و هر پرچمي كه دولت ايران استعمال آن را به عنوان علامت تجارتي منع كند و مدالها و نشانها و انگ هاي دولت ايران.
- ۲- كلمات و عباراتي كه موهم انتساب به مقامات دولتي و رسمي باشد.
- ۳- علائم موسسات رسمي مثل هلال احمر.
- ۴- علائمي كه منحل انتظامات عمومي يا منافي عفت باشد.
- ثبت علائم تجارتي اختياري است مگر در موارد خاص مثل مواد غذايي يا بهداشتي و دارويي.
- محل ثبت علائم تجارتي اداره ثبت شركتها و مالكييت صنعتي در تهران و ادارات ثبت اسناد در شهرستانها مي باشد.
- علامت تجارتي پس از ثبت در روزنامه رسمي منتشر مي شود.
- اعتبار ثبت علامت تجارتي در ايران ده سال است و بايد تقاضاي تجديد ثبت داده شود.
- رسيدگي به دعاوي مربوط به مالكييت صنعتي در محاكم تهران به عمل مي آيد.

حق اختراع

- حق اختراع يعني حق انحصاري استفاده از اختراع براي مخترع.
- حق اختراع با ثبت اختراع ايجاد مي شود.
- مدت استفاده از حق اختراع بيست سال است كه همه ساله بايد ثبت آن تمديد شود.

- حق اختراع ظرف پنج سال باید استفاده شود یا پیشنهاد استفاده آن به دیگران داده شود، والا از بین می رود.
- ثبت اختراع خارجیان مشروط به رفتار متقابل دولتهای متبوع ایشان است.
- تصمیم مرجع ثبت اختراع در دادگاه قابل اعتراض است.
- اختراع پس از ثبت در روزنامه رسمی آگهی می شود.
- در ازای ثبت اختراع ورقه اختراع صادر می شود.
- در صورت تکمیل اختراع ورقه اختراع تکمیلی صادر خواهد شد.
- مدت اعتبار ورقه اختراع تکمیلی مانند ورقه اختراع است.
- اگر تکمیل اختراع توسط شخصی غیر از مخترع انجام گیرد به وی اجازه استفاده از اختراع را نمی دهد.

موارد ابطال ورقه اختراع

- ۱- اختراع جدید نباشد.
- ۲- اختراع از موارد ممنوع الثبت باشد.
- ۳- اختراع صرفاً جنبه علمی داشته باشد.
- ۴- از اختراع ظرف ۵ سال استفاده نشده باشد.
- ۵- ثبت اختراع تمدید نشده باشد.
- ۶- از تاریخ ثبت بیست سال گذشته باشد.
- دعاوی مربوط به حق اختراع در محاکم تهران رسیدگی می شود.

رقابت تجاری

رقابت از اصول و مبانی تجارت است.

رقابت:

- ۱- مشروع
 - ۲- نامشروع
- رقابت نامشروع یا مکارانه هم دارای جنبه کیفری و هم حقوقی است.
- رقابت مکارانه ممکن است با ایجاد سوء تفاهم و گمراهی مشتری صورت گیرد یا با انحراف مشتری دیگران به سمت خود محقق گردد.